

ПЛАН СВЯТА

1. Працуюць крамы: «Інігарні», «Свісток», гучаць калядкі ў запісе.
2. «Варажбіткі».
3. Гульні.
4. Кліч трубы /Пузыня Уладзімір Якаўлевіч/, запрашэнне ў калядны двор /Цярэшка, Шчодро/.
5. Усе заходзяць. Выступленне т/а «Чабарок».
6. Вядучыя, гаспадары «хаткі» Цярэшка, яго жонка, дачка Шчодро.
7. Просяцца калядоўшчыкі: СШ №
СШ № СШ №
8. «Едзе Каляда». «Талака» /ваджэнне «казы», выкананне калядак, гульні з мядзведзем, карагоды, «Лічур» і інш./
9. Гаспадары «хаткі» запрашаюць «Чарадзея-фокусніка».
10. Яны ж запрашаюць Дзеда Мароза і Снягурку /поўнаста да канца блок з выступленнем «Задарка» Дзед Мароз слухае вершы школьнікаў.
11. Абрад «засявання» /СШ № 93/.
12. Агульныя танцы.
13. Атрыманне падарункаў. Удучэнне грамад.

МШШ, ГБУ. 1989 г.

г. Мінск.

Тэжэб кіраўніца «Гарма»
Серюжа Вірушкі.

/прыкладны план-сцэнар/

1. На сцэну-пляцоўку выходзяць Дзед Мароз і Сьнягурка /яны ж Гаспадар і Гаспадыня. Апісаньне вопраткі глядзі ніжэй/ і віншуюць народ з Новым годам. Дзед Мароз тлумачыць Сьнягурцы, а заадно і ўсім людзям, што ў беларусаў навагодняе свята завецца Калядамі, тлумачыць, чаму яно святкуецца менавіта ў гэты час. Далей ён распавядае пра калядныя звычаі, прыкметы, стравы-пачастункі ды інш. Потым кажа, што трэба прыбраць у хаце і сабраць усіх сям'ю, бо прыдуць госьці /тэксты глядзі асобна/. Дзед Мароз і Сьнягурка сыходзяць са сцэны.

2. На сцэну ўзьбіраецца дзяцюк і вясёлай прамовай падбукторвае людзей ладзіць калядны гурт. Прыносяць і ставяць на сцэне хатку /другі варыянт: яна там ужо стаяла з самага пачатку/, дзе ляжаць маскі і стаяць пару чалавек, якія дапамогуць тым маскі і строі апрацаваць. Нашыя акторы і сьпевакі выстройваюцца ў чаргу /у гэтую ж чаргу зацягваем і выпадковых людзей, якім даём адмыслова дзеля гэтага падрыхтаваныя маскі/, па адным заходзяць у хатку і выходзяць ужо ў масках, з хвастамі, з зоркамі ды інш. Дзяцюк рэкамендуе кожнага персанажа, а той кажа нейкі жарт ці корчыць якісьці сьмешны рух, абыходзіць па колу сцэну і далучаецца да каляднага гурта. Нарэшце пераапрацаецца ў Дзеда дзяцюк і запрашае каляднікаў і ўсіх глядачоў выканаць рытуальны танец "Ой, калядачкі, вы прыйдзіце к нам!". Рухі паказваюцца на сцэне, а потым сярод народа ўтвараюцца карагоды ці ланцугі. Пасьля гэтакага зачыну Дзед кліча каляднікаў ісьці пашукаць Гаспадара і павіншаваць яго.

3. З песнямі і музыкай гурт абыходзіць вакол елкі і падыходзіць зноў да сцэны. За гэты час на яе ўжо ўзыйшлі Гаспадар з сям'ёю.

4. Каляднікі вітаюцца і пачынаюць прасіцца ў хату. Гаспадар пытаецца, хто яны такія, што ў іх у руках і г.д. Каляднікі адказваюць, перасыпаючы размову жартамі.

5. Гаспадар запрашае каляднікаў у хату /на сцэну/ і дазваляе паскакаць казе. Сьпяваецца некалькі песень пра казу. Яна спачатку скача-дурэе па сцэне, потым злазіць на ніз, каляднікі і глядачы выстройваюцца за ёю ў хвост і скачуць рытуальны танец Казы. Потым ідзе гульня "У казла".

6. На сцэне паказваецца Інтэрмедыя з Мядзведзем /пасля чаго ён распранаецца ці зьнімае толькі ніжні кахух, бо іначай не вытрывае - спарыцца/.

7. Каляднікі пачынаюць хваліць гаспадарскую сядзібу, сьпяваюцца велічальныя песні Гаспадару, Гаспадыні, сынам і дочкам.

8. Гаспадар усьцешаны. Ён просіць дзяцей паказаць людзям, чаго яны вартыя, маўляў, недарэмна іх велічалі. Хлопцы падбухторваюць гуляць спачатку ў "Поцяг", а потым у "Щука", "Вавёрку", "Зьмяю". Правілы гульні спачатку паказваем на сцэне, потым скачам уніз і далучаем глядачоў да сваіх гулень. Пераможцаў надараем саламянымі зорачкамі ды іншымі сувенірамі.

9. На сцэну выбягае каляднік і лямантуе: "Ратуйце! Чалавек замёрз - акалеў!". Прыносяць і кідаюць на сцэну мерзьяка. Каб адагрэць-аджывіць, клічуць лекара. Прыходзяць музыкі і граюць агнявую польку. Усе скачуць - грэюцца. У мікрафон сьпяваюцца прыпеўкі.

10. Каляднікі прапануюць людзям і Гаспадарам паглядзець цудоўную, чароўную, таямлічую Калядную легенду. Нараджэнне Сонейка - надыход Новага Году з'яўляецца кульмінацыяй Сьвята. Сонейка ўзьнімаем высока ў неба. Робім са сьнежак "салют". Сьпяваем

песню пра сонейка. Крычым віншаванні і галёкаем. Пад знаёмую мелёдыю Зьвязданюша зачынае карагод вакол елкі. Карагод паступова набірае хаду і пераходзіць на шалёны бег. Потым карагод просім не разрываць і гуляем у "Явара", "Проса", "Гарлачыкі".

11. На сцэну вылазіць калядны вештэпчык, ладзіць Інтэрмедзі. Каляднікі распавядаюць пра батлейку і даюць кароценькае прадстаўленьне.

12. Каляднікі прапануюць конкурс на лепшае выкананьне верша, песні, легенды, танца. Тут жа гуляем у "Яшчура". Удзельнікам надараем прызамі і запрашаем на сьнеўкі.

13. Гаспадар з Гаспадыняй запрашаюць усіх паваражыць на лёс, на ўраджай. На сцэне паказваюць варажбу "бурбалкі", "сена", "люстра", Сярод людзей - "чаравік", "чаравікі", "дровы", "шлот".

14. На сцэну зьбіраюцца каляднікі. Грае музыка, Каза скача і раптам валіцца вобземлю. Клічам Гаспадара, просім даць лекаў /пачастункаў/ для Казы.

15. Гаспадар дзячыць нам і прыносіць дары: Капу-куцыцу, Аладкі, Каўбасу, Рыбу, Пляшачку сьвянцоных кропель і 100 рублёў.

16. Мы кажам, што калядаваць нам дапамагалі ўсе людзі, і дзелімся з імі шчырымі дарамі - сувенірамі. Пасля чаго яшчэ раз віншваем людзей, разьвітваемся і, сабраўшы манаткі, уцякаем.

17.12.88

КАЛЯДЫ-89/ДАДАТКІ/
АПІСАНЬНЕ СТРОЯЎ І ХАРАКТЭРНЫХ ЗВЫЧАК
ПЕРСАНАЖАЎ

1. ГАСПАДАР /ён жа Дзед Мароз/ - з пышнымі вусамі, без барады; апрануты ў доўгі кажух /ці нейкую яго Імітацыю/, падпераны шырокім беларускім поясам. На галаве - шалка-магерка. На нагах пажадана боты.

2. ГАСПАДЫНЯ /яна ж Сьнягурка/. Пажадана было б мець кажух і прыгожую хустку. Апратка можа быць аздоблена нейкімі навагоднімі ўкрасамі /дожджык, сьняжынкi ды інш./, асабліва калі яны выконваюць ролі Д.М. і Сьнягуркі.

Трымаюцца абодва персанажы заўсёды з годнасьцю, часам, бывае, сварацца паміж сабой і незласьліва лаюцца.

3. ДЗЕД /ён жа Зюзя і на гэты выпадак мае накладныя "босыя ногі" з паралону/. Апрануты ў кажух, падпераны дзяжкой, аблавух на галаве, у руках кій. Мае начэпленыя вусы і бровы.

Паводзіць сябе як блазен. Гаваркі аж праз меру.

4. КАЗА /яна ж Цёця/ - вывернуты кажух ці калматае футра. Маска са званочкамі. Заўсёды гарэза і свавольніца.

5. Зорканоша/ён жа Дажджбог - Сонейка/. Увесь абчапляны саламянымі зорачкамі, якія раздае падчас конкурсаў. У руках Зьвязда - сонейка. Добра ведае сцэнар, заўсёды ідзе на чале гурта.

6. МЕХАНОША. Увесь абчапляны торбачкамі, кайстрачкамі, заплечнікамi. Мае адну прыгожа аздобленую і вялікую торбу. Ведае процьму прыказак, асабліва пра ежу; язык - што мянташка. І, га-лоўнае, учэпісты, умее таргавацца, угаворваць.

7. Цыган. Мае чорную кудлатую бараду і вялізную завушніцу. Гарласты, нахабны, увесь час "прадае зубы". У руцэ мае бізун.

8. ЦЫГАНКА. Абранутая страката, уся абчапляная бразготка-мі. Умее наваражыць самага фантастычнага лёсу.

9. КАБЫЛА ЦІ КОНЬ. Адзін хлопец стаіць прама, а другі сагнуўшыся трымаецца за яго. На першым маска - галава і грыва, на другім посьцілка і хвост. Яны павінны ўмець рухацца зладжана, станавіцца на дыбы і лягацца. І, натуралёва, - Іржаць.

10. МЯДЗЬВЕДЗЬ - абрануты ўдва вывернутыя кажухі: адзін нармалёва, а другі на ногі, каб і пуза было калматае. На пысе - маска. На шыі - ланцуг. Хлопец павінен быць спрытны і багаты на фантазію, каб увесь час хадзіць дробным крокам, перавальваючыся, і корчыць усялякія фігуры.

11. ЖОРАЎ. Маска змайстравана такім чынам, што дзюба можа варушыцца і клекатаць. Паводзіць сябе як дробны шкоднік: кажа "Ку-гы!" і ўсіх дзяўбе.

12. ЗЬМЯЯ - цэлы тузін людзей, якія ўгнуўшыся трымаюцца адзін за аднаго. Дзеля трываласьці злучаны доўгай вяроўкай, наматанай у кожнага на руку. Першы мае ў руках маску-пашчу і спрабуе ўсё і ўсіх пакусаць. Яны ўмеюць бегаць зьмейкай, віхляючыся. Апошняга заўсёды заносіць.

/+ лёзунг: "Абвесыцім год Зьмяі - годам барацьбы з зялёным зьміям!"/

13. ДЗЕЦІ ГАСПАДАРОЎ. Сьпяваюць песні. Ведаюць правілы варажбы і гулень і зачынаюць іх. Пры кожнай нагодзе кажуць жарты, прымаўкі, загадкі.

13. МУЗЫКІ.

ВАРАЖБА НА КАЛЯДЫ

- Гаспадар кажа, што ў гэты чароўны навагодні дзень можна наваражыць, якім будзе цэлы год. Калі надвор'е добрае - мароз, неба чыстае і відаць многа зорчак, то, значыцца, налета будзе многа ягад. А калі непагадзь, віхура, сьнег ляціць, то не бяда - пчола добра раіцца будуць.

- Гаспадыня кажа, што галоўнай на каляды была варажба на ўраджай. Перад вячэрай на стол пасьцілалі сена і пакрывалі абрусам. /Хлопцы прыносяць кавалак фанеры - стол, на яго дзяўчаты кладуць сена - можна чарот, бо ён вялікі, яго ўсім будзе відаць; засьцілаюць абрусам./ Гаспадыня кажа, што калі выцягнеш доўгую травіну - то будзе добры ўраджай на лён. Ну а добры ўраджай - шчасьце ў хату. Яна прапануе людзям наваражыць - хто шчаслівейшы будзе, хто даўжэйшую травіну выцягне. Людзі па адным падыходзяць, выцягваюць і трымаюць тыя травіны-чараціны для параўнаньня, каб усім было відаць. Аднаму з нашых падсоўваем адмысловую чараціну - даўжэразную, нанізаную на дрот.

- Гаспадар распавядае, як варажылі на "бурбалках". Саган, які трымае нехта на вільках, нібыта ставяць на агонь. Гаспадар памешвае апалонікам і ловіць бурбалкі /сьнежкі/. Тымі бурбалкамі палівае "авёс" /рэшткі чароту на фанеры/. Потым кліча каня, каб пакарміць яго тым аўсом. Пасля гэтага, нібыта, у каня бакі рабіліся круглымі, як у той бурбалкі, і бегаў ён так жа шпарка, як тыя бурбалкі ў кіпетню. /У нашым выпадку, калі конь падыходзіць, на яго выкульваюць той авёс з бурбалкамі./

- Потым паненкі варожаць на лёс - які будзе жаніх.

На сцэну прыносім люстра /адну раму, магчыма крыху, як марозам, зацягнутую марляй/. Рама вялікая - у чалавечы рост. Два хлопцы трымаюць тую раму і яшчэ цэлы гурт стаіць за імі.

Тыя хлопцы, што трымаюць раму, водзяць перад ёй запаленымі сьвечкамі - ствараюць таямнічасьць. Дзеўкі па адной садзяцца перад люстрам і пільна ўзіраюцца... Тыя хлопцы, што стаяць ззаду, падыходзяць па адным і паказваюць "адлюстраваньне" - то волата-рыцара, то згорбленага дзеда, то пузатага дзядзьку, то дурня, то...

Потым варажбу пераносяць на зямлю са сцэны. Правілы магчыма тлумачацца са сцэны ці ў мегафон на месцы.

Дзяўчына брала чаравік /вялікі, але змайстраваны трывала, каб не паламаўся, калі будзе бразгацца аб зямлю/ і шпурляла яго рукой ці нагой угору. Чым вышэй падляціць - тым багацейшы будзе мужык, у які бок наскон ляжа - з таго боку чакай сватоў, калі ўпадзе і перавярнецца дагары - вясельле будзе толькі цераз год...

Хлопец з дзеўкай бралі чаравікі і кідалі праз вярхоўку, паднятую на высокіх шастах. Калі абодва чаравікі пераляцелі - будзе пара...

Хлопец з дзеўкай падкідалі чаравікі проста ўверх. Калі тыя клаліся ў адзін бок насамі - то будзе ім шлюб, калі ў розныя - то разыйдуцца сыцяжыны /каб суцешыць, можна дадаць: у гэтым годзе. На наступных калядах абавязкова пашанцуе.../

Варажба на плоце: хлопцы трымаюць плот - прыбіты да жэрдак штыкеціны. Дзяўчаты "абдымаюць" той плот, а потым лічаць, колькі штыкецін удалося абхапіць: калі цот - вясельле будзе ў гэтым годзе, калі лішка - выбачайце.

Тая ж самая варажба, толькі замест плота - жэрдка, а на яе навязаны матузы - паясы.

Тая ж самая варажба з дровамі /акуратна парэзаньня і пабітыя бярозавыя паленцы. Колькі паленцаў ухапіла з кучы - цот ці лішка - такі і лёс/.

ГУЛЬНІ

"у казла" - як і звычайна, толькі словы "Выбіраю я цябе" гаворацца ў мегафон, які схаваны пад маскай казы. Потым маску-мегафон перадаюць другому гульцу, ён адказвае: "Ме-е-е!" і ідзе на сваё месца.

У канцы доўгі "казёл" не разьбягаецца, толькі крыху разыходзяцца людзі ў ланцугу. Першыя прысядаюць, другія праз іх скачуць і прыгаворваюць: "Рожкі казлу", і г.д.

"у гарлачык" - людзі садзяцца па колу: яны - "гарлачыкі". Купец выбірае кагосьці, лёгенька пера яго ў плечы і пры гэтым кажа: "Дзюб, дзюб, дзюб. Добры гарлачык! А колькі каштуе?" /пасля гэтага мегафон перадаецца суседняму "гарлачыку"/. Абраны "гарлачык" выкрыквае: "Тры грошы!" і кідаецца бегчы вакол кола. Купец бяжыць у другі бок. Хто першы зойме месца - той становіцца "гарлачыкам", хто застаўся - купцом.

Handwritten text in a red stamp-like box at the top right of the page.

Го-го-го коза жэ,
Го-го-го сера,
Не ходзі, коза жэ
У чыстае поле.
У чыстому полі жэ
Там жыто росьце,
Дзе коза ходзіць,
Там жыто родзіць,
Дзе коза топ-топа,
Там жыта сем коп,
Дзе каза рогаом,
Там жыта стогом!

Не ходзі коза жэ,
Укругом села,
Укругом села жэ
Гарныя стрэльцы

Годзяцца ісьці жэ
Козаньку убіці,
Козаньку убіці жэ,
Шкурку злупіці,
Шкурку злупіці жэ,
Шубку пошыці.

Го-го-го коза жэ,
Го-го-го сера!
Поклонісь, коза,
Хозяіну ў ногі,
Шчэй господыне жэ,
Каб падарылі!

Ішла зора ясна
З васток на полудэнь,
Над вэртапом сіяла,
Тром царам спрадвешчала.

Ішлі трыя цары,
Несьлі Хрысту дары,
Іх жэ Ірод судісыў,
Куды йдэтэ він спросыв.

Мы ему казалы
-Нэсэм Хрысту дары.
-К рождэному ідэтэ,
До Ірода зайдэтэ.

Ангелы ўстрачают,
На пуць напраўляюць
-Другім шляхом ідытэ,
До Ірода нэ йдытэ.

Ірод тыеж чуўшы,
Вельмі засмуціўся,
Што ў горадзе Віфліела
Хрыстос нарадзіўся.

Зажурылася крутая гара,

Ой, грай мора, радуйся зямля!

Што и не урадзіла ~~жэжжжжжжжж~~ шаўкова трава,
Толькі урадзіла зеляно віно.

Ой, каму ісьці віно сыцерагчы?
-Ой, ісьці, ісьці маладой Ганначцы.

Сьцерагла нечачку, сьцерагла другую,
А на трэцьцяю крэпка заснула.

Прышоў да яе татачка яе.
Устань, Ганначка, устань, донечка,
Ужо ж твае віно галубы папілі,
Віно папілі, вінаград паелі,

Ужо ж твой братачка на жаніцьбе ходзіць,
Ужо ж твая сястра заручоная.

Ой, под гаіком, под зялененькім
Колядо, под зялененькім, колядо

Ой, там Ванечка коніка пасе,
Коніка пасе, з канем гаворыць

-Ой, ты еш, коню, шоўкову траву

Ой, ты пі, коню, крынічну воду,

Бо поедэм у дорожэньку,
У дорожэньку, да и до дзевонькі.

Матэнько кажа, што сакол ляціць
Дэвонька кажа - жэнішок едзе!

На нова лета радзі, Божа жыта!

Шчодры вячор, багаты вячор!

Ой, жыта, пшаніцу, усякую пашніцу,
Дай табе божа, пане гаспадару,
Піва варыці, сынкоў жаніці,
Гарэліцу гнаці, дачок аддаваці!

Добры вечар вам,
Ці рады вы нам?
Калі вы нам рады,
То і мы вам!
Дэ падады!
Ці дома гаспадар?
Ці вяліш, гаспадару,
Каляду заспяваці,
Ці так калядзе даці?

Добры вечар гому

Мы людзі ня простыя,
Ідзем з далёкага краю,
З-пад самага раю.

Ідзем кругом сьвета
Аж ад пана лета.
Мы к лету ідзем,
І "казу" вядзем,
І радасць нясем.

Го-го-го коза на

Дзе вы казу купілі?
-- За мяжой на кірмашы,
Семсот грошай аддаў.
Дзе так самі вучыліся?

-- Самі вучыліся
Па ўсім сьвеце ходзячы,
Торбу хлеба носячы,
Між людзей бываючы,
Розныя кнігі чытаючы,
Уверх нагамі трымаючы.
Наш мядзведзь вучоны,
Кіям хрышчоны,
Закончыў Смаргоньскую акадэмію
Розным штукам вывучаўся

Занурьмасься крутая гары

Ды. поў гайком
Будзь, Ваша, здаровы!

Як рыжык барвовы.
Май торбу грошай,
Жыві ў раскошы.
Збожжа поўны клеці,
Павагу у свеце,
Усяго даволі,

А бяды -- ніколі!
На нова лета

О-ё-ей! Каза упала,
Здохла, прапала!
Каб каза устала,
Трэба даць казе сала,
На кожны ражок
Даць піражок,
А на хвасток
Сыру кусок!

-- Скарэй дарыце,
Нас не барыце,
Кароткія сьвіткі,
Памёрзлыя лыткі.
Кароткія кажускі,
Павылазяць душкі.

-- Добры вечар гаспадару!
Вынясь нам каўбас пару.
Ой, пахадзі каля печкі,
Пашукай нам перапечкі.
Ой, пахадзі каля кваскі,
Пашукай нам каўбаскі.
Вынясь сала, не скупіся,
Каб твой ячмень урадзіўся.

Стары год канчаем,
Новы зачынаем.
З раньняю вясною,
Ды з цёплым летам,
І з грашом пры гэтым,
З восеньню яснай
І з доляй шчаснай!
А вы здаровы бывайце
Праз год нас чакайце!
Дзе вы казу купілі?
-- За мяжой на кірмашы
Семсот грошай аддаў.
Дзе так самі вучыліся?
-- Самі вучыліся
Па ўсім сьвеце ходзячы,
Торбу хлеба носячы,
Між людзей бываючы,
Розныя кнігі чытаючы,
Уверх нагамі трымаючы.